

CUM ÎNVAȚĂ ISTORIA COPIII NOȘTRI

Lucian Boia

Un eveniment așteptat: a apărut, în sfârșit, manualul de *Istoria românilor. Epoca modernă și contemporană* (pentru clasa a VIII-a), o primă sinteză asupra ultimelor două secole (de la 1821 la 1989) redactată după prăbușirea comunismului (autori: Octavian Cristescu, Vasile Păsăilă, Bogdan Teodorescu, Raluca Tomi). Sute de mii de elevi vor învăța istoria potrivit acestui text. Profesorilor le va servi drept ghid. Credibilitatea sa se anunță oricum, incomparabil mai mare decât a vechiului manual. Cu atât mai mult se impune o analiza atentă și critică. Vom încerca să o întreprindem de-a lungul mai multor articole, nu atât pentru a descoperi cu orice preț deficiențe sau aprecieri discutabile într-un manual care, în linii mari, este decent și echilibrat, cât pentru a încerca formularea unor puncte de vedere în procesul atât de necesar de regândire a istoriei noastre recente. Va trebui tăiat într-o zi nodul gordian, prin renunțarea la sistemul manualului unic și "oficial". Nimeni nu mai are calitatea de a da "dispoziții" cu privire la modul cum s-a desfășurat istoria noastră sau a lumii. Libertatea și concurența își vor spune cuvântul și în elaborarea manualelor școlare.

Să începem deci cu începutul. Cuminte, manualul inaugurează istoria modernă cu revoluția lui Tudor Vladimirescu. Există, dealtfel, o tradiție în istoriografia noastră (dar nu unanim împărtășită), în sensul considerării momentului 1821 ca eveniment fondator al României moderne. Nu este însă mai puțin adevărat că actuala periodizare datează din anii '70 când, după interminabile și plicticoase discuții (istoriografia comunistă avea mania periodizărilor, perioadele și orînduirile sociale aferente jalonînd pe înțelesul tuturor drumul spre comunism), Partidul Comunist a decis - și a înscris în Programul său din 1974 - că istoria modernă începe la 1821.

Desigur, un asemenea punct de vedere se poate susține. Trebuie însă susținut, demonstrat, și nu enunțat în manieră autoritară: "1821 marchează începutul istoriei moderne a României". Este discutabilă opinia potrivit căreia programul revoluției de la 1821 a fost "temelia ideologică a viitoarelor lupte pentru emancipare națională și socială". În realitate, această revoluție a fost o explozie socială fără o ideologie bine definită și o conștiința clară a drumului de urmat. Ea nu a prefigurat nici ideologia liberală, nici unitatea națională, nici instituțiile statului modern. Rolul său

a fost însemnat, punînd în mişcare o serie de forţe sociale şi politice, dar nu trebuie să o modernizăm excesiv, în lumina istoriei ce a urmat.

Dealtfel, istoria modernă nu începe la dată fixă! Să privim trecutul din perspectiva actuală a istoriei civilizaţiei şi nu a depăşitei abordări evenimentiale. Epoca modernă corespunde de fapt procesului de "modernizare a societăţii româneşti". Faza de declanşare reuneşte, de-a lungul mai multor decenii, factori afit de diverşi cum sînt: mişcarea culturală şi naţională a Şcolii Ardelene (şi, pornind de aici, constituirea ideologiei naţionale); revoluţia lui Tudor, fără îndoială; Tratatul de la Adrianopol din 1829, cu urmările sale economice (abolirea monopolului otoman) şi politice (Regulamentul Organic). Dar, mai presus de toate, istoria noastră modernă înseamnă ceea ce se numeşte, potrivit unei sintagme binecunoscute, "intrarea în Europa": modificarea treptată a structurilor tradiţionale (cu puternice infuzii bizantine si orientale), sub influenţa modelului occidental. Această evoluţie, care a cunoscut succese, dar a întîmpinat şi rezistenţe, iar la 1944 era încă în curs, a fost întreruptă brutal prin instaurarea comunismului şi reluată astăzi prin ceea ce s-ar putea numi "a doua tentativă de intrare în Europa". Este axa principală a întregii noastre istorii în ultimele două secole.

Revenind la momentul iniţial, observăm cum, mai ales de pe la 1830, tinerii români încep să studieze în occident (îndeosebi în Franţa), franceza devine limba de cultură, veşmintelor orientale le ia locul moda occidentală, scrierea chirilică (semn al integrării noastre timp de secole în zona slavă-ortodoxă a continentului) intră în faza "alfabetului de tranziţie", pentru a fi definitiv înlocuită cu alfabetul latin în 1860, şi chiar limba română se modernizează prin adoptarea unui număr considerabil de neologisme, în principal de origine franceză.

Formele noi literare şi artistice, legislaţia, învăţămîntul, instituţiile de tot felul, toate se cristalizează după model occidental. Constituţia din 1866 (chiar dacă manualul nu o spune) îşi are obîrşia în Constituţia belgiană din 1831 (şi nu în programul lui Tudor Vladimirescu).

Nu este nici o scădere în faptul preluării unui model. Ne aflăm în faţa unui proces istoric general, care nu ne priveşte doar pe noi. Şi Japonia s-a modernizat adoptînd modelul occidental, singurul care s-a dovedit capabil să asigure funcţionarea adecvată a mecanismului politic şi economic, democraţia şi prosperitatea.

Pledăm pentru o sinteză de istorie modernă, cu accent pe problematica evoluţiei "civilizaţiei româneşti" în perspectiva "europeană". Putem lăsa în urmă fără regret, interpretările istoriografice "izolaţioniste". În interesul descifrării trecutului, dar şi al viitoarei noastre integrări în Europa.

Sîntem cu toţii de acord cu tratarea unitară a istoriei românilor. Există un singur popor român şi o singură istorie românească. Chestiunea este, însă, ce înţelegem prin unitate?

Prin anii '80, secţia de propagandă a Partidului Comunist a înregistrat o mare victorie - pe care ne-o anunţa cu mîndrie unul dintre politrucii - împotriva...

Institutului Meteorologic. Li se interzisese, în sfârșit, celor care prezentau timpul probabil la Televiziune, să mai pronunțe nume de provincii românești. Ani de zile a plouat și a nins în diverse puncte cardinale, dar nu în Moldova sau Oltenia. Istoricii trebuiau să procedeze, firește, asemenea meteorologilor. O carte despre românii din Banat devenea istoria românilor din "sud-vestul țării". Mai bine plasată, Dobrogea se putea mândri că este ținutul "dintre Dunăre și Mare".

Comuniștii nu puteau înțelege și, din păcate, mulți înțeleg greu și astăzi că unitatea reală este o rezultată a diversității. Unitatea absolută, disciplinată, amorfă, nu se înfîlnește decît în cimitire.

Revenim la manualul de istorie modernă și contemporană, momentul 1848. Aflăm că în timpul revoluției "românii își definesc obiectivele într-o diversitate de documente, care alcătuiesc, însă, un singur program". Întrebare firească: dacă este un singur program, de ce au fost mai multe?

Mesajul apare evident: în marile probleme ale nației, înaintașii noștri au gîndit cu toții la fel, așa trebuie să facem și noi. Cine ne arată, însă, calea cea dreaptă? Știm noi, dar totuși... Adevărul este că tocmai în chestiunile grave, confruntarea unor puncte de vedere divergente se dovedește necesară. Pluralismul nu se reduce la amenajarea parcurilor publice. La 1914, cînd România avea de făcut o alegere decisivă, o serie de personalități, printre cele mai importante ale vremii, au pledat pentru soluția care nu a avut cîștig de cauză: alianța cu Germania și Austro-Ungaria. Nimeni nu s-a gîndit să-i considere trădători sau incapabili pe Carol I, pe Carp sau Maiorescu. Ne vom opri în alt paragraf asupra acestei dezbateri, foarte reprezentativă pentru ceea ce înseamnă cu adevărat pluralismul și democrația.

Pluralismul nu l-am inventat noi acum trei ani, exista și la 1848! Programele au fost diferite, și atitudinea oamenilor politici diferită. Nu toți vedeau la fel problemele esențiale, precum împroprietărirea țăranilor sau votul universal.

Deosebiri au existat și între provinciile românești. În Transilvania, față de Moldova și Țara românească, situația era foarte complexă. Aici, trebuie luați în considerare o serie de factori particulari. În primul rînd, existența, alături de românii majoritari, a maghiarilor și germanilor, și confruntarea dintre revoluțiile română și maghiară. De asemenea, structurarea teritoriului în cel puțin trei zone distincte: principatul istoric al Transilvaniei, Banatul și partea vestică (Crișana, Maramureș), încorporată Ungariei. Spre deosebire de românii din Transilvania propriu-zisă, care au luptat pentru menținerea unui principat de-sine-stătător cei din "părțile un-gurești" au participat la revoluția ungară, desigur apărîndu-și drepturile specifice. Dacă toate acestea nu sînt explicate, ce înțelege elevul cînd manualul îl amintește totuși pe "deputatul român în parlamentul maghiar, Ioan Dragoș?" Se va întreba, pe bună dreptate: atunci cînd românii se aflau în conflict cu ungurii, ce caută un deputat român (și nu unul singur) în parlamentul Ungariei? Era oare un trădător? Iar fraza ce urmează, privitoare la medierea încercată de Dragoș pe lângă Avram Iancu ("Misiunea desfășurată în atmosfera de neîncredere ce caracteriza relațiile

româno-maghiare se sfîrşeşte tragic"), se adresează probabil inițiaților, fiindcă cine nu știe despre ce este vorba nu înțelege nimic.

Trebuie spus, de asemenea, în acord cu adevărul istoric, că românii transilvăneni nu revendicau încă unirea cu o Românie care se va constitui abia după 1859. Cerința lor esențială - similară revendicărilor și altor popoare din Imperiu - era un stat românesc în cadrul unei monarhii federalizate, singurul obiectiv, în principiu, realizabil în epocă.

Toate aceste considerații nu pun sub semnul întrebării unitatea, dar îi dau viață și adevăr. Istoria nu este un marș al unor trupe încolonate, care merg în cadență.

Istoria locală și regională nu mai trebuie sacrificată pe altarul unei uniformități iluzorii.

În doctrina comunistă, cultura este așezată la urmă. Întîi baza economică, apoi raporturile sociale, apoi viața politică. Manualul de istorie modernă românească a mai amestecat aceasta ierarhie, dar cultura tot n-a ieșit din marginalizare. Cu toate că, înțeleasă în sensul cel mai larg (incluzînd ideologia și mentalitățile), ea a jucat rolul prim în procesul de modernizare a societății românești. "Schimbarea la față" a României în secolul trecut a fost, în esență, un fenomen cultural. De asemenea, prin cultură, mult mai mult decît prin performanța "materială", am ajuns să fim cunoscuți și apreciați în lume.

Manualul tratează sumar și puțin convingător orientările culturale (repetăm, decisive) ale generației de la 1848, iar spre sfîrșit oferă, în mai multe pagini, o sinteză a culturii naționale în perioada interbelică. Între acestea, o surpriză de proporții. Lipsește, pur și simplu, evoluția culturii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Mai precis, lipsesc poezia și ideologia lui Eminescu, Maiorescu și "Junimea", toți marii scriitori și artiști, Academia Română, legile școlare ale lui Spiru Haret, care au promovat timp de o jumătate de secol învățămîntul românesc. Detalii, pare-se, lipsite de importanță. În fond, ce ne trebuie așta cultură!

Iar atunci cînd cultura este prezentă, se recurge la fascinanta metodă a listelor de personalități, o înșiruire care amintește de anuarul telefonic. Aflăm astfel că în filosofie s-au remarcat: "Lucian Blaga, D.D. Roșca, P.P. Negulescu, Constantin Rădulescu Motru, Mircea Florian, Mircea Eliade, Nae Ionescu, Emil Cioran și alții". Nu căutați vreo ordine în această listă. alfabetică, cronologică sau reflectînd anumite școli de gîndire. Nu există nici un principiu, numele sînt aruncate la împlînire (așa ajunge Eliade, elev al lui Nae Ionescu, să fie menționat înaintea lui).

Dintre istorici, Nicolae Iorga are dreptul la cîteva rînduri, după care urmează în devălmășie: "Vasile Pârvan, Dimitrie Onciul Gh. I. Brătianu, Ion Nistor, Petre P. Panaitescu, Constantin C. Giurescu, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș și alții". Din nou, nici o logică. Onciul nu mai avea ce căuta aici (opera lui aparținînd perioadei precedente), a fost însă preluat din manualul anterior, Pârvan, elev al lui Onciul, trece înaintea lui. Nistor, reprezentînd altă generație și altă concepție istorică, îl

desparte pe Brătianu de Panaitescu și Giurescu, deși aceștia trei aparțin aceluiași grup.

Ne întrebăm ce i se cere elevului. Să învețe listele pe dinafară? Sau, poate, să rețină numele din doi în doi?

Nu așa se tratează problemele de cultură. Elevului trebuie să i se explice, nu să i se înșire nume. Important, în cazul discutat, este să afle în ce curente se înscriu personalitățile respective și care este contribuția specifică a fiecăreia. Manualul nu mai poate fi un depozit cu lucruri de tot felul, dispuse la întâmplare; trebuie să devină un ghid bine gândit și util, din care tineretul nu atât să învețe, în sensul îngust al termenului, cât să înțeleagă trecutul și lumea în care trăim.

Fiecare ideologie își are galeria sa de personaje. Comunismul nu s-a mulțumit să-și mitifice proprii "eroi" (reali sau imaginari), a acaparat și o serie de personalități istorice cu care, în fond, nu avea nimic comun, punându-le arbitrar în slujba idealului comunist (cazul lui Bălcescu este cel mai frapant dar nu singular), în timp ce alte nume, inutilizabile, erau sortite uitării.

Despărțirea de comunism trebuie să însemne și o reevaluare a personalităților, în funcție de noile perspective asupra trecutului. Manualul de istorie modernă a românilor și-a propus acest demers, dar l-a întreprins numai pînă la un punct. Vechile clișee, ierarhia de valori adînc înrădăcinată, nu se lasă atât de ușor anihilate. Au dispărut, desigur, Ana Ipătescu de la 1848 (poate va reveni și bulevardul la denumirea inițială: Lascăr Catargiu) și "eroii clasei muncitoare" din anii '30. Au apărut chipurile regilor, portretul lui Iuliu Maniu. Nu și portretul lui Ionel Brătianu. Avem, în schimb, surpriza să admirăm bustul din Cișmigiu a lui George Panu, și surpriza și mai mare ca textul să nu facă nici o referire la George Panu! Ziarist și memorialist talentat, dar om politic de mîna a doua și versatil, care a trecut prin toate partidele "ca românul imparțial", Panu putea lăsa altora, mai semnificativi, locul ocupat pe o pagină a manualului.

Să remarcăm și lipsa de echilibru în aprecieri, avîndu-și originea în vechea ierarhie de valori, încă nu pe deplin demolată. Nicolae Titulescu a fost preluat de comuniști în anii '60 (printre motive: neimplicarea în politica internă a partidelor "burgheze", o diplomație pe care Ceaușescu se mîndrea că o continuă, denunțarea agresiunilor fasciste, relativa apropiere de Uniunea Sovietică). Personalitatea lui, incontestabilă, ajunsese să pună în umbră pe ceilalți mari oameni (politici) ai epocii (precum Bălcescu la 1848). Și în prezentul manual, Titulescu este singurul om politic căruia i se aduc, și încă repetat, elogiile. Ionel Brătianu, care nu a fost mai puțin însemnat ca om de stat, este tratat neutru, fără nici o "laudă". Titulescu apare în două fotografii, Brătianu în nici una. Iar Iuliu Maniu, un model atât de rar în politica românească de rectitudine morală și fidelitate față de principii (pînă la sacrificiu), a cărui personalitate ar putea să-i apropie pe elevi de înțelegerea reală a democrației, este consemnat numai cu numele, absolut fără nici o explicație sau

caracterizare. Nu vrem să diminuăm pe nimeni, ci doar să reechilibrăm balanța judecății noastre.

O curiozitate demnă de semnalat apare în prezentarea luptei naționale a românilor transilvăneni. Se vorbește despre "Memorandumul" din 1892 și despre procesul memorandiștilor. Dar, într-un manual unde sînt înșirate, cu rost sau fără rost, sute și sute de nume, de data aceasta nu apare nici unul. Manualul "comunist" anterior îi menționa totuși pe Ioan Rațiu, Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Lucaciu. Apăreau chiar două ilustrații: un portret al lui Ioan Rațiu și o imagine de grup a memorandiștilor. Au dispărut acum și fotografiile. Discreție cu atît mai inexplicabilă cu cît în frazele următoare sînt citate nume privitoare la Bucovina, Basarabia și chiar la românii din Balcani. Să fie memorandiștii cei mai neînsemnați dintre toți? Acești oameni au făcut totuși închisoare pentru idealul național românesc. Sau poate, este "vina" domnului Rațiu?

Există o sintagmă de care manualele noastre de istorie și profesorii de istorie, la clasă nu se despart chiar atît de ușor: Imperiul țarist. Trecînd peste faptul că este un pleonasm, fiindcă "țar" înseamnă "împărat", sensul ideologic al termenului nu ar trebui să scape nimănui. S-a dorit, pur și simplu, scoaterea Rusiei din discuție: vinovați pentru politica expansionistă ar fi fost doar țarii. Să spunem, deci, cum este corect: Rusia sau Imperiul Rus.

Factorul rus a fost elementul decisiv al orientărilor externe românești în ultimele două secole. Manualul o spune din cînd în cînd, dar nu suficient de convingător și nu într-o perspectivă globală. Expansionismul rus (țarist sau sovietic) a însemnat o permanentă amenințare pentru ființa statală și națională românească. Țintind spre strîmtorile Mării Negre, apoi spre hegemonie europeană și mondială, în genere, tăvălugul rusesc trecea inevitabil peste România, destinată prin însăși poziția geografică a-i fi prima victimă.

Revoluționarii de la 1848 au perceput Rusia ca pe principalul adversar.

La 1877, conjunctura ne-a așezat alături, dar imediat România independentă a realizat faptul că independența nu înseamnă nimic atunci cînd te afli față în față, singur, cu o asemenea putere. Consecința imediată a fost alianța din 1883 cu Austro-Ungaria și Germania.

Problema s-a pus din nou la 1914. Alegerea era clară (fiindcă nimeni nu putea bănui soluția ideală a Marii Uniri din 1918): sau cu Germania și Austro-Ungaria, pentru zdrobirea Imperiului rus și eliberarea Basarabiei, sau cu Franța, Anglia și Rusia, pentru zdrobirea Austro-Ungariei și eliberarea Transilvaniei.

Cei care au considerat că Rusia era mai periculoasă s-au aflat în minoritate și, oricum istoria, atunci, nu le-a dat dreptate. Ei nu trebuie însă taxați, în continuare, cum o face manualul, cu calificativul echivoc de germanofili. Nu erau mai germanofili decît erau ceilalți francofilii. Erau patrioți români care se temeau de Rusia, atît și nimic mai mult.

În ce privește politica interbelică și, mai precis, acțiunea diplomatică a lui Titulescu, ni se pare că manualul înclină cam prea mult "spre stînga". Accentul cade net pe denunțarea - desigur, justificată - a agresivității germano-italiene. Condamnarea amestecului Germaniei și Italiei în războiul civil din Spania a fost - ni se spune într-un limbaj cam de "lemn" - "larg îmbrățișată de opinia publică progresistă democrată". Nimic însă despre amestecul sovietic în Spania! Amestec direct, prin "consilieri" și, indirect, prin faimoasele "brigăzi internaționale". Să nu ni se spună că în Spania comuniștii autohtoni sau de import au luptat pentru triumful democrației !

În genere, încercarea lui Titulescu de a ameliora relațiile cu Rusia, susținînd-o chiar în politica europeană - chestiune tratată pe larg și fără nici o rezervă în manual -, poate fi astăzi subiect de discuție. Credem că idealismul diplomatului român, admirabil în sine, s-a bazat pe o iluzie. Poți, oare, combate eficient un totalitarism, închizînd ochii în fața celui alt? Cine mai crede că Moscova, chiar "legată" de un tratat formal l-ar fi respectat vreodată? Singura șansă reală pentru România era prăbușirea comunismului și destrămarea imperiului sovietic. Se explică astfel alegerea dureroasă din 1940-1941. Nu înclinarea pentru Germania sau simpatia pentru modelul nazist, ci un calcul politic a determinat atunci decizia lui Antonescu. Știm prea bine ce a urmat.

Aceasta a fost drama permanentă a României: prezența marelui imperiu de la Răsărit. Rămîne de sperat ca dezintegrarea sa, conjugată cu actuala integrare europeană, ne va oferi de acum înainte un cadru geopolitic sensibil modificat.

Manualul de istorie modernă și contemporană a românilor nu pare să realizeze distincția dintre regim autoritar și regim totalitar. Guvernările anilor 1938-1944 sînt apreciate drept regimuri de autoritate, menționîndu-se totuși și unele trăsături totalitare, îndeosebi cu privire la perioada 1940-1944. Se încearcă astfel o estompere - și pînă la un punct o justificare - a variantelor românești de totalitarism (precomunism).

Denumirea "regim de autoritate monarhică" definește incomplet sistemul instaurat în 1938. De asemenea, acordarea unui "alibi" prin necesitatea unirii forțelor împotriva pericolului legionar ni se pare discutabilă. Nu se poate explica totul prin acțiunea personală a Regelui Carol al II-lea sau prin rolul perturbator al Gărzii de Fier. România a trecut în perioada interbelică printr-un proces asemănător celui cunoscut de majoritatea statelor europene: deteriorarea regimurilor democratice, refluxul credinței în democrație, afirmarea idealului "noui societăți" și a "omului nou". Încă o dată, este necesară abordarea fenomenului românesc în perspectivă europeană.

Dacă curentele politice liberale și democratice așează în centrul lor individul, concepția totalitară pune accentul pe comunitate (națiune, clasă, stat, rasă, religie), căreia le subordonează, uneori pînă la anihilare, personalitatea umană. Regimul lui Carol al II-lea apare aproape "liberal" în comparație cu grozăvia comunistă, dar

oricare alt sistem totalitar exceptînd nazismul, nu poate concura cu comunismul în materie de teroare și represiune. S-a încercat totuși atunci un prim pas spre o radicală restructurare socială, morală și politică, în sens totalitar. Evoluție înscrisă în Constituția din 1938, ilustrată prin trecerea de la pluripartitism la sistemul partidului unic, prin înlocuirea sindicatelor cu breslele, prin înregimentarea tinerilor în "Straja țării" etc.

Într-un comentariu la Constituție (publicat în "Enciclopedia României"), se arată că, "în locul statului burghez individualist, se instaurează un stat de interes general, în care concepțiile solidariste domină". Individului i se cere să aibă "preocupări altruiste" și să participe la "munca națională". Toți românii trebuiau (cităm din Constituție) "a îndeplini cu credință sarcinile obștești ce li se impun prin legi: și a contribui de bunăvoie la împlinirea sarcinilor publice". "Straja țării" își propunea să joace rolul - pe care familia nu s-ar fi dovedit capabilă să-l îndeplinească - de educator al tineretului. "Din practica doctrinei străjerești - ne explică aceeași «Enciclopedie» - un om nou se va naște: omul eroic al României de mîine". Sînt accente totalitare pe care, din păcate, am ajuns să le cunoaștem prea bine!

Conflictul dintre regimul instaurat în 1938 și Garda de Fier a însemnat, de fapt, confruntarea a două totalitarisme. Manualul susține fără rezerve reprimarea legionarilor. Întrebarea este dacă, din perspectiva noastră, a statului de drept (și a educației civice atît de necesare în școală), nu ar fi totuși de făcut un comentariu. Un criminal poate săucidă. O grupare politică poate aluneca spre acte ilegale. Dar statul nu are dreptul să recurgă la terorism. Existau legi, existau tribunale.

Legionarii puteau fi judecați, condamnați sau achitați, în funcție de responsabilitatea fiecăruia. Au fost, însă, trimiși în lagăre, fără judecată, mii de oameni (unii strict pentru delict de opinie, precum Nae Ionescu sau Mircea Eliade) și mulți au pierit în urma unor execuții sumare. Un guvern nu are justificare să procedeze astfel, indiferent cine este adversarul și cît de mare îi este vina. Copiii lor trebuie să li se spună acest lucru cu toată claritatea. Lecțiile de istorie pot deveni și lecții de democrație.

Anii 1944-1947 au însemnat la noi o confruntare dramatică între totalitarism și democrație. Relatarea manualului este în linii mari corectă, dar nu lipsită de reminiscențe "prerevoluționare" și neclarități.

De ce guvernul Groza este denumit, în repetate rînduri, "guvern FND" (sigla, în fond, nesemnificativă) și nu, simplu și corect, guvern dominat de comuniști ? De ce partidele democratice care i-au stat împotriva - în principal liberalii și național-țărăniștii - poartă denumirea de partide "burgheze", sintagmă de obîrșie comunistă ?

Apare în continuare, și nu numai în manual, un personaj numit "dr. Petru Groza". Să spunem atunci și "dr. Titu Maiorescu", "dr. Nicolae Iorga", "dr. Nicolae Titulescu", "dr. Iuliu Maniu" și așa mai departe. Au avut și aceștia doctorate, măcar

tot cam cît învățatul Petru Groza. Propunem, deci, pentru a ne feri de ridicol, renunțarea la "cartea de vizită" a sus-numitului.

Aflăm, de asemenea, cît pămînt, mult-puțin, s-a dat țăranilor de guvernul FND al doctorului. Informația este în sine corectă, dar ar fi fost și mai corectă dacă s-ar fi explicat elevilor că "reforma agrară" din 1945 a fost o mascaradă, punctul de plecare al anulării tuturor reformelor agrare, anticamera colectivizării declanșate în 1949. Izolînd un eveniment, deformăm cursul istoriei. Nu "darea pămîntului", ci "luarea pămîntului" a caracterizat politica agrară a comunismului.

Despre alegerile din 1946 se scrie că "s-au încheiat oficial cu victoria partidelor grupate în Blocul Național Democrat" (a se citi "în coaliția dominată de comuniști"), iar "opozitia țărănistă a contestat vehement comunicatul electoral al guvernului cerînd anularea alegerilor". Am fi curioși să aflăm: autorii manualului consideră alegerile de atunci corecte sau incorecte? Nu de fraze "abile" avem nevoie, ci de formularea clară a ideilor. Din text nu reținem nimic altceva decît protestul țărăniștilor, care, cum bine se știe, au mai protestat și cu alte prilejuri. De aici și pînă la a se sugera că alegerile ar fi fost (mai mult sau mai puțin) oneste, nu este un drum prea lung.

Rezervăm ultimul comentariu pasajului privitor la abolirea monarhiei: "În după-amiaza zilei de 30 decembrie 1947 Mihai era silit să abdice. Este adevărat că la acea dată România rămăsese singurul stat monarhic în această parte a Europei, însă, pentru înlăturarea regelui nu s-a considerat necesară nici o consultare populară". Lăsînd la o parte detaliul că "Mihai" vrea să însemne "Mihai I" sau "Regele Mihai", remarcăm din nou subtilitatea textului. Nu actul în sine este blamat, se exprimă rezerve doar cu privire la lipsa unei "consultări populare" (care, firește, ar fi fost încă și mai liberă decît alegerile din 1946).

Un argument aparent cu greutate - avansat și în alte lucrări - mizează pe declinul general al monarhiilor, în zona noastră și în lume, în general. Ciudată aplicare a statisticii ! În acest caz, Somalia republicană ar reprezenta o formulă mai bună de progres decît Japonia monarhică. Nu trebuie făcută în manuale propagandă nici monarhistă, nici republicană; să oferim însă elevilor elemente corecte, care să-i ajute să judece singuri. Supremația numerică a republicilor este dată de fostele țări comuniste și de fostele colonii (lumea a treia); nici una dintre acestea nu poate oferi un model de dezvoltare valid. În ce privește Europa Occidentală, monarhiile și republicile se află la paritate. Iar în ansamblul lumii dezvoltate și democratice (cu alte cuvinte, Europa occidentală, plus Statele Unite, Canada, Japonia, Australia și Noua Zeelandă), formula monarhică devansează chiar sistemul republican. Fiecare țară are, în această privință, propriile tradiții. Esențial este ca sistemul existent să asigure, în condiții normale, buna funcționare a organismului național. Franța republicană stă alături de Anglia monarhică și nu de China comunistă, chiar dacă aceasta din urmă este republică !

Ceea ce s-a întâmplat la 30 decembrie 1947 nu a fost o simplă trecere de la monarhie la republică, ci ultimul act în distrugerea organismului politic românesc, dezvoltat firesc pînă atunci. S-a ieșit din istorie și s-a intrat în utopie. A fost un pas pe care trebuie să-l deplîngem cu toții, monarhiști și republicani, în egală măsură.

Manualul oferă o prezentare extrem de superficială și nejustificat de succintă a regimului comunist din România (anii 1948-1989). Doar 12 pagini din totalul de 220, cînd, de fapt, perioada în discuție reprezintă peste patru decenii, deci un sfert din întreaga epocă tratată. Ponderea ei ar fi trebuit să fie încă și mai mare decît numărul anilor acoperiți de comunism, întrucît aceasta este lumea din care ieșim și pe care elevii trebuie să o înțeleagă, în tot dramatismul ei. Nu putem accepta nici eventuala justificare a insuficienței surselor. Știm, totuși, destul despre România comunistă! Interesant este că lipsesc și ilustrațiile. Se pare că, în lipsa cuiva care să dea "indicații" despre cum trebuie înfățișat comunismul, s-a preferat o formulă "rapidă" și "moderată".

Așa se face că represiunea comunistă este rezumată în linii foarte generale, cînd ea a însemnat partea cea mai tragică din întreaga istorie a acestui popor. Dintre victime, sînt nominalizați doar cîțiva lideri ai partidelor, cărora manualul le spune tot "burgheze" (în fond, pentru culpa de a fi "burghezi" au și fost întemnițați): Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Gheorghe Brătianu și C. Argetoianu, cărora li se adaugă comunistul Pătrășcanu. Atît, din miile de personalități politice și culturale (inclusiv mari savanți și scriitori) care au trecut prin închisori, unde mulți au pierit.

Se afirmă apoi că o "rezistență activă și eficace nu s-a putut organiza". Despre epopeea eroică a rezistenței în munți, nu se spune nici un cuvînt. Ciudată mentalitate! În timp ce francezii nu încetează să reliefeze rolul propriei Rezistențe împotriva regimului de la Vichy și a ocupației germane (deși majoritatea francezilor nu au rezistat, ci au "colaborat", activ sau pasiv, ca și majoritatea românilor), noi ne muncim să evidențiem inexistența oricărei reacții. Și aceasta, în timp ce faptul rezistenței nu poate fi contestat: au existat organizații anticomuniste, revolte țărănești, acțiuni curajoase ale unor intelectuali, iar luptele din munți se înscriu ca o pagină unică în istoria Europei de Est. În loc să ne mîndrim, preferăm să fim disprețuiți !

Dar aflăm că s-au înregistrat și succese în anii '50: în cultură, unde s-au afirmat "intelectuali de frunte" (desigur, cei care nu intraseră în închisoare), precum și în economie, "prin rata de creștere a industriei, cu deosebire a industriei chimice sau a celei constructoare de mașini".

Cu privire la diversele succese, ne mîrginim la o singură observație: înainte de a veni comuniștii la putere, eram o țară europeană, astăzi ne chinuim (și în ce condiții!) să reintrăm în Europa. O serie de oameni de cultură au avut meritul de a fi salvat ce se mai putea salva, dar realitatea este că între noi și Occident s-a creat un decalaj dramatic (care, cel puțin în cultură, nu exista înainte de 1944). Cum se poate face cultură normală, sub presiunea ideologiei, a activiștilor de partid și a

Securității, și într-o izolare, cel puțin relativă, față de restul lumii? Ca să nu ne mai referim, pe lângă oamenii de valoare, la toți semidoctii care au invadat cultura !

Ritmurile de creștere economică? Dacă autorii manualului nu o știu, le spunem acum: acestea sînt statistici mitologice, nu reale (la noi, ca în toate țările comuniste). În primele decenii ale secolului, raportul dintre produsul național pe cap de locuitor al celor mai dezvoltate țări occidentale și al României nu depășea 3 la 1. Astăzi, la cît s-a ajuns? Timp de decenii, economia țărilor comuniste a crescut într-un ritm (evident, imaginar) de cîteva ori mai rapid decît cel (real) înregistrat în țările occidentale. La capătul drumului: o mare surpriză. Nu numai că nu i-am depășit pe cei care mergeau mai încet decît noi, dar sîntem mai în urmă ca la început. Toate acestea sînt cunoscute: poate vor figura într-o zi și în manual.

Evident că în România s-a petrecut o destindere în anii '60, dar totul este să definim corect semnificația și limitele ei.

Manualul privește cu destulă simpatie spre acei ani. Atunci, România ar fi încercat, "nu fără unele succese", "o cale proprie de construcție a socialismului". Mai mult chiar: "Fără a exterioriza în forme violente, precum în Ungaria 1956, lupta pentru afirmarea căii socialiste românești este, de fapt, expresia unei crize similare, cu deosebirea formei de exprimare".

Scris adînc! Lăsînd la o parte construcția bizară a frazei, fiindcă nu o analiză stilistică ne-am propus, ne întrebăm cum poate fi comparată în mod serios și decent politică promovată de Gheorghiu-Dej în ultimii săi ani și de Ceaușescu în primii, cu revoluția anticomunistă din Ungaria? Cu alte cuvinte, nu luptătorii din munți, ignorați de manual, sau ceilalți oponenți ai sistemului ar merita să fie luați în considerare, ci persoanele luminate din fruntea partidului. Așa cum este prezentată, istoria ultimelor decenii tinde să se confunde cu mai vechea istorie a partidului (desigur, tratată acum în alt spirit).

A existat, este drept, o "cale românească", dar nu cea pe care o sugerează manualul, de evoluție, fie și limitată, în sensul istoriei. Dimpotrivă, "calea românească" a însemnat îngrădirea drastică a "liberalizării", care începuse să se manifeste, inevitabil, în anii '60. Comparîndu-ne cu celelalte țări din Europa răsăriteană, faptul este binecunoscut, chiar dacă manualul nu îl spune - România poate fi considerată singura țară (alături de Albania) unde destalinizarea, în fond, nu s-a produs, unde partidul comunist și securitatea au ținut întregul proces sub control pînă la cel mai mic detaliu. "Liberalizarea" a fost deviată spre ideologia naționalistă. "Modelul românesc" a însemnat în epocă un minus, nu un plus, și nu este corect ca în această privință să-i dezorientăm pe elevi.

Criza finală este pusă în cea mai mare parte în seama lui Ceaușescu, a clanului său și a activiștilor de partid. Adevărul fundamental rămîne însă că, dincolo de fanteziile dezastruoase ale dictatorului, viciile comunismului au fost structurale, nu conjuncturale. Sistemul (absolut utopic) trebuia să se prăbușească, chiar dacă ar fi fost gestionat cu maximum de competență și onestitate. S-a prăbușit, dealtfel, în

același timp, pretutindeni, inclusiv în "prospera" (dupa criteriile comuniste) Germania "democratică".

Am fi tentați să credem, parcurgînd manualul, că "modelul românesc" de după 1964 funcționa fără securitate! Oricum, dacă activiștii de partid sînt muștrați, onorabila instituție a securității nu este nici măcar nominalizată pentru toată perioada domniei lui Ceaușescu, pînă în decembrie 1989.

Dintre marile personalități marcante ale perioadei 1956-1989, manualul reține două nume: Ceaușescu și Ion Gheorghe Maurer (ultimul amintit în sens favorabil, ne întrebăm de ce?). Oare elevii trebuie să rețină doar numele liderilor comuniști, ale celor care au nenorocit România? De ce nu apar măcar cîteva nume ale rezistenței românești: Paul Goma, Doina Cornea, Mircea Dinescu? Dar românii care au activat în emigrație? Dar posturile de radio, în primul rînd "Europa Liberă", care au jucat un rol esențial, prea repede minimalizat astăzi? Dealtfel, întreaga luptă anticomunistă este expeditată în cîteva fraze: un singur rînd despre revolta din Valea Jiului din 1977, față de zece rînduri consacrate grevei de la Lupeni din 1929!

Desigur că toate acestea și multe altele nu se puteau trata în cîteva pagini. Dar cine i-a obligat pe autori să scrie despre comunism doar cîteva pagini, acum, cînd o țară întregă dorește să i se restituie adevărata istorie?

În încheierea ciclului nostru de articole pe marginea manualului pentru clasa a VIII-a, ne propunem să exprimăm cîteva idei privitoare la rolul istoric al celorlalte naționalități din spațiul românesc. O chestiune pe care manualul abia o atinge, cu o sfiială nejustificată. După constituirea României Mari, potrivit recensămîntului din 1930, românii reprezentau 71,9% din totalul populației, iar diversele naționalități 28,1%. Ponderea lor creștea însă în mediul urban, la 41,4%, procent cu atît mai semnificativ cu cît civilizația modernă este în primul rînd un fenomen citadin. Problematika fiind foarte întinsă și diferențiată, ne vom mărgini la două exemplificări.

Mai întîi, istoria evreilor din România, cu deosebitele ei implicații demografice, economice, ideologice și politice. Imigrația masivă din secolul al XIX-lea a determinat constituirea unei foarte numeroase comunități evreiești, mărită apoi considerabil prin aportul provinciilor unite în 1918 (4% din populația țării în 1930). La începutul secolului nostru, evreii reprezentau majoritatea în mai multe orașe moldovenești, inclusiv la Iași. Antagonismele de ordin religios-cultural și economic și, mai ales, amploarea fenomenului demografic evreiesc explică rezervele manifestate în privința acordării cetățeniei. Atunci cînd marile puteri au condiționat, în 1878, recunoașterea independenței României de "acordarea dreptului de cetățenie și locuitorilor de altă religie decît cea creștină" (cum se exprimă, eufemistic, manualul), mărul discordiei îl constituia tocmai populația evreiască susținută de o puternică propagandă pe plan internațional.

Despre modul cum au fost tratați evreii în timpul celui de-al doilea război mondial, manualul afirmă că, exceptînd pogromul de la Iași (organizat fără știrea

guvernului), aceștia au fost salvați, iar o parte au plecat în Palestina. Foarte adevărat pînă la un punct, dar de ce nu se spune nimic despre deportările în Transnistria? Amploarea și efectele lor pot fi discutate, dar nu este corect să se eludeze faptul în sine.

După cum, pentru a spune adevărul pînă la capăt, este bine știut că la sfîrșitul anilor '40 și în anii '50 numeroși evrei au ocupat poziții cheie în aparatul politic, ideologic și represiv comunist (Ana Pauker, Chișinevski, Nikolski fiind numai cîteva nume). Ca și exponenții altor naționalități, ei au avut un rol de jucat în procesul de subminare a valorilor istorice și culturale românești (dar și aici trebuie evitată orice exagerare: Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost român, Ceaușescu la fel, precum și majoritatea activiștilor și securiștilor).

A urmat, paradoxal, tot ca efect al comunismului, emigrarea în masă a populației evreiești, redusă astăzi la o cifră mai mult simbolică. Al doilea exemplu pe care îl propunem vizează o altă comunitate etnică aproape dispărută, cea germană (4,1% din populația României în 1930: 12,7% din populația urbană a Transilvaniei și 31,3% din cea a Banatului în același an). În Transilvania, Banat și Bucovina, germanii au însemnat timp de secole un important factor de civilizație. Astăzi, în orașe care au fost predominant germane, precum Sibiu, Sighișoara sau Timișoara, doar înfățișarea caselor și numele întipărite pe pietrele din cimitire mai amintesc, alături de pușinii supraviețuitori, de o civilizație cîndva înfloritoare, de care în prezent am fi avut atîta nevoie. Din nou, responsabil este comunismul. Ne aflăm în fața unui genocid, nu fizic, dar nu mai puțin real: dispariția unei comunități etnice (vîndută, pur și simplu, pe mărci vest-germane). Nici un cuvînt în manual despre toate acestea și în general despre problematica naționalităților în anii comunismului. Regimul comunist, departe de a fi rezolvat contradicțiile de ordin național, așa cum se laudă, nu a făcut decît să le ignore și să le agraveze. Pe lîngă atîtea restituiri necesare, viața comunităților care au traversat istoria alături de români își așteaptă locul cuvenit.*

* Text reproduc din "Cotidianul", 24 noiembrie, 1 decembrie, 8 decembrie, 15 decembrie, 22 decembrie - 1992, 5 ianuarie, 12 ianuarie, 19 ianuarie, 26 ianuarie, 2 februarie - 1993.